

Rookvrij Opgroeien Haarlem Oost 2017-2019

Lida Samson, Janneke Harting, Regina Overberg, Els van Wijk, Marjon Straver

GGD Kennemerland, Amsterdam UMC

Intro

Van maart 2017 tot oktober 2019 werkte GGD Kennemerland in de wijk Haarlem Oost aan een Rookvrije Generatie. Via een intensieve wijkaanpak werd ingezet op:

1. een rookvrije omgeving voor kinderen,
2. rookvrije huishoudens en een
3. lokale campagne met als boodschap 'rookvrij is de norm'.

Doel: kinderen groeien op in een wereld waar roken niet vanzelfsprekend is. Dat bevordert hun gezondheid en voorkomt dat zij later zelf gaan roken.

We onderzochten of en hoe een rookvrij regisseur van de GGD, in een wijk waar rookvrij opgroeien nog niet de norm is, een beweging op gang kan brengen. Samen met een projectmedewerker bouwde de rookvrij regisseur een groot netwerk op, zocht naar openingen en medestanders en via een positieve insteek, een respectvolle benadering en met kinderen als uitgangspunt werd veel publiciteit gegenereerd.

Niet alles werd een succes, maar we slaagden erin om het thema rookvrij opgroeien bij veel betrokkenen in de wijk te agenderen en bewoners waardeerden de extra aandacht voor het thema.

Ruim 2½ jaar werkten GGD Kennemerland, Amsterdam Universitair Medisch Centrum, de gemeente Haarlem en Dock Welzijn samen in het project Rookvrij Opgroeien Haarlem Oost met subsidie van FNO "Gezonde toekomst dichterbij".

In deze rapportage leest u de belangrijkste opbrengsten, leerpunten en waardevolle ervaringen uit het project. Wanneer u meer informatie wilt, kunt u mailen naar lsamson@ggdkennemerland.nl.

1. Rookvrije omgeving voor kinderen

In aansluiting op de Rookvrije Generatie campagne maakten we plekken waar kinderen komen rookvrij. Met een positieve insteek, vanuit kindperspectief en met ondersteuning op maat door de rookvrij regisseur groeide het draagvlak. In Haarlem Oost werden steeds meer locaties rookvrij:

- Cruiff Court en voetbalvereniging DSK (tijdens jeugdactiviteiten)
- Speeltuin de Papegaai en de tuin van Speeltuin Kindervreugd
- De schoolpleinen van alle basisscholen, de stoepen voor basisschool Bernardus en NOVA-college Drilsmalein
- (pre)puber-organisatie Stichting Rebus en het Kerstcircuit

Aan de rand van de wijk zijn het Spaarne Gasthuis, Haarlem College (vmbo) en twee sportverenigingen rookvrij geworden. Volgend jaar worden ook de entree van een multifunctioneel zorgcentrum, de korfbalvereniging, een speelplaats en een steeg rookvrij.

Een vrijwilliger: "De boodschap dat roken en kinderen niet samengaan is hier echt wel geland"

Uitgelicht: de rookvrije steeg

Vanaf het begin van het project werkten we aan het rookvrij maken van de steeg tussen basisschool Franciscus Xaverius en de Teylersflat. De posterontwerpwedstrijd zorgde in 2019 voor een doorbraak. Duidelijk werd wat kinderen van roken vinden en er kwam onder steeds meer ouders draagvlak. Toen startte de school een werkgroep samen met de GGD, gemeente, wijkraad en wooncorporatie Ymere.

Tijdens ontwerpessies met Stichting Rebus gaven kinderen aan dat zij graag meer kleur, planten en speelse elementen in een rookvrije steeg willen. De posters en pleintekeningen brengen kleur in de steeg; plantenbakken en een geveltuintje gaan zorgen voor groen. De verwachting is dat de school, de steeg in 2020 rookvrij en hondenpoepvrij verklaart!

De rookvrij regisseur merkte dat rookvrij normaler gevonden werd, naarmate er meer rookvrij borden in de wijk zichtbaar werden.

2. Rookvrije huishoudens

Voor rookvrij opgroeien is een rookvrij huis nodig, wat inhoudt dat er alleen buitenshuis nog wordt gerookt. Rokende ouders zeiden ons tijdens het vooronderzoek, dat hen dat erg moeilijk leek en dat ze dan net zo goed zouden kunnen stoppen met roken. Daarom kozen we er voor om stoppen-met-roken meer aandacht te geven in het project.

Inzicht: Stoppen met roken blijkt moeilijker voor rokers uit kwetsbare groepen (laag inkomen, laag opgeleid). Zij roken doorgaans meer, zijn ernstiger verslaafd, leven in stressvolle omstandigheden, hebben weinig zelfvertrouwen en krijgen weinig sociale steun. Rokers uit kwetsbare groepen maken nauwelijks gebruik van bestaande stopondersteuning. Dat komt ook door praktische barrières, zoals het ontbreken van stopaanbod in hun eigen buurt en de (vooraf) te maken kosten voor deelname. Met deze kennis ontwikkelden we een stopaanbod op maat voor onze doelgroep.

Groepstraining stoppen-met-roken voor (aanstaande) ouders

Verloskundigen in Haarlem Oost gaven aan dat er nauwelijks stoppen-met-rokenaanbod is voor jonge (aanstaande) ouders met een laag inkomen. Daarom organiseerden we begin 2018 een gratis stoppen-met-roken groepstraining voor zwangere vrouwen en jonge ouders in het wijkcentrum. Onze onderzoeker maakte de interventie 'Voel je Vrij' op maat voor deze doelgroep. Op verschillende manieren is geprobeerd om deelnemers voor de training te werven. Samen met Dock Welzijn organiseerden we een babybazaar en we zetten een inloopspreekuur in het wijkcentrum op. Ook werden samenwerkingspartners gestimuleerd om het aanbod met hun rokende cliënten te bespreken. Zorgprofessionals kregen informatie over de e-learning Rookvrij Opgroeien. Met alle betrokken professionals bespraken we het stroomschema

'rokende zwangere vrouw'. Helaas leverden de wervingsacties onvoldoende deelnemers op om te kunnen starten met de groep. Misschien dat een een-op-een benadering beter werkt?

Stoppen-met-roken coach bij de huisarts

Bij de huisartsenpraktijk Leonard Springer zetten we medio 2019 een gratis stoppen-met-roken coach in. Deze coach hield eens in de twee weken spreekuur. In ruim vier maanden stroomden 27 rokers in. Van hen stopte ruim 50% op de korte termijn. Dat is een veelbelovend resultaat. De belangstelling van rokers oversteeg de capaciteit van de stopcoach. De gratis individuele stoppen-met-roken coaching via de huisarts, zonder financiële en administratieve rompslomp, voorziet duidelijk in een behoefte en werkt in een wijk als Haarlem Oost. Daarom zetten we deze aanpak voort en onderzoeken of er mogelijkheden zijn om dit aanbod een structurele plek te geven.

De rookvrij regisseur merkte dat rokers uit kwetsbare groepen moeilijk te bereiken en te motiveren zijn. Dat vraagt veel tijd en een respectvolle benadering. De reguliere zorg heeft nu onvoldoende mogelijkheden om stoppen-met-roken die aandacht te geven die nodig is.

3. Lokale campagne en zichtbaarheid in de wijk

Door samen met bewoners te werken aan een lokale campagne kreeg het thema een gezicht in de wijk. Met hulp van wijkorganisaties ontwikkelden we activiteiten met basisschoolleerlingen en gaven een eigen invulling aan de landelijke Stoptobercampagne. Hierdoor kon rookvrij opgroeien bespreekbaar worden.

Posterontwerpwedstrijd

De posterontwerpwedstrijd bracht in het voorjaar 2019 een positieve beweging op gang en leverde veel publiciteit op. Kunstenaars en Stichting Rebup hielpen zo'n 160 kinderen op weg met een ontwerp met daarin hun tip voor (groot)ouders die roken. Het winnende ontwerp met de leuze "Een appel geeft meer pret dan een sigaret" was te zien in alle advertentiezoulen in Haarlem. Tijdens het maken van de posters op school is er gesproken over roken en wat je als kind kunt doen om een rookvrije omgeving te vragen. Een jury onder leiding van wethouder Meijs koos 12 ontwerpen uit, waarvan een verjaardagskalender is gemaakt voor alle kinderen van groep 7 en 8. Scholen gebruikten de posters ook om de omgeving rookvrij te maken. Een groot succes.

Stichting Rebup: "We hebben bewoners bereikt via de kinderen met kunst. Met kunst kun je alles bespreekbaar maken"

Kinderpersbureau "Niet Roken maar Gezond Koken"

Een team van 10 'reporters' van drie basisscholen maakten tijdens een reeks van 8 lessen van welzijnsorganisatie Haarlem Effect in de winter 2018 filmpjes en vlogs over gezondheidsthema's. De kinderen interviewden daarbij ook buurtbewoners. Via het [youtubekanaal](#) Kinderpersbureau NietRokenmaarGezondKoken zijn de filmpjes te bekijken. Wij hebben de filmpjes tijdens informatieavonden op scholen vertoond om met ouders in gesprek te komen. Dat was minder effectief dan we gehoopt hadden.

Inzicht: In gesprekken met kinderen viel op dat bijna alle kinderen rook vies vinden en dat ze er last van hebben. Niet alleen thuis, maar ook op straat. Ook maken kinderen zich zorgen over de gezondheid van hun rokende familieleden. Voor ons een extra motivatie om kinderen een stem te geven en om hen te laten ervaren hoe je een lastig onderwerp als rookvrij opgroeien kunt bespreken.

Zonder oordeel in gesprek over roken

Een rookvrije omgeving maken inwoners met elkaar. Soms is het nodig om, thuis, langs de lijn of bij het schoolplein, met rokers in gesprek te gaan. Dat lijkt niet gemakkelijk, maar er is ook onder rokers begrip voor rookvrij opgroeien van kinderen. Daarom ontwikkelden we een aanpak om kinderen te leren zonder oordeel in gesprek te gaan met volwassenen die roken.

De bovenbouw-kinderen van drie basisscholen volgden in het najaar 2019 twee mini-workshops 'Zonder oordeel praten over ongemakkelijke onderwerpen zoals rookvrij', van Haarlem-in-Dialog coaches. Op een speelse en actieve manier ervoeren de kinderen dat je eigen mening soms in de weg zit, en dat je dan bij de ander op de verkeerde (rode!) knop drukt. Kinderen werden uitgenodigd om thuis in gesprek te gaan over roken en rookvrij. Dat lukte een derde van de kinderen en het leverde mooie en kwetsbare ervaringen op. Betrokken leerkrachten waren zeer positief over de workshops. Alhoewel de effecten van de workshops (nog) niet zichtbaar zijn, hebben zij zeker potentie en zou verdere ontwikkeling van de workshops wenselijk zijn.

Een vrijwilliger: "Ik merk dat kinderen met hun ouders in gesprek gaan over roken"

Stoptober

In de maanden september en oktober gebruikte de rookvrij regisseur de landelijke Stoptobercampagne om stoppen met roken in de wijk bespreekbaar te maken. Stoptober daagt rokers uit om gedurende de maand oktober niet te roken. We hingen posters op in de wijk, legden flyers neer in wachtkamers en verspreiden filmpjes en berichten via social media. Daarnaast gingen we met de Stoptoberbal, een goede gesprekstarter, de wijk in. Op de markt, in de Amsterdamstraat, bij het Beatrixplein en bij de moskee voerden we interessante gesprekken met mensen op straat. We leerden veel over het waarom mensen roken. Af en toe konden we iemand motiveren om een stoppoging te gaan wagen. Uit landelijke gegevens bleek later, dat relatief veel mensen uit Haarlem Oost hadden deelgenomen aan Stoptober.

De rookvrij regisseur merkte dat de aanwezigheid van een GGD-medewerker in de wijk belangrijk is om samen met wijkorganisaties en dicht bij de bewoners activiteiten te organiseren, zodat het thema 'rookvrij' gaat leven in de wijk.

De beleidsmedewerker: "Meest trots ben ik op de aandacht die rookvrij nu heeft; binnen het gemeentehuis en in de wijk hebben we het er veel over. Je ziet dingen gebeuren"

Lessen

Les 1. **Positieve insteek**

Een positieve insteek werkt. Geen verbodsborden, maar een rookvrij vinkje.

Les 2. **Kind centraal**

Kinderen beschermen tegen rook, daar staat eigenlijk iedereen wel achter. Want niemand wil dat kinderen gaan roken, ook de meeste rokers niet. Ook kan de stem van kinderen volwassenen in beweging brengen.

Les 3. **Respect voor rokers**

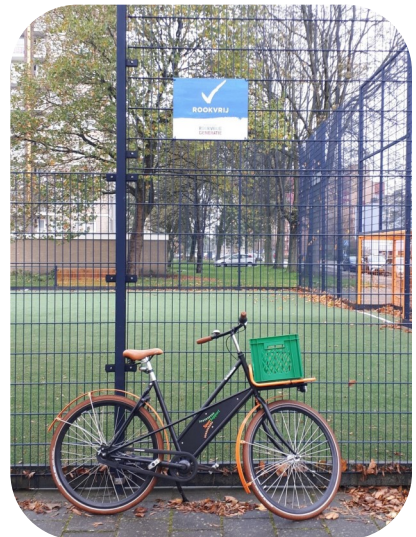
Niet denken: "Stoppen met roken, dat doe je toch gewoon". Maar begrijpen wat roken zoal betekent voor een roker en interesse tonen voor het verhaal áchter het roken. Met meer respect voor rokers en zonder oordeel in gesprek, is er meer contact met rokers mogelijk. En dat is de eerste stap.

Les 4. **Bruggen bouwen**

Bruggen bouwen naar en met rokers en met nog veel meer mensen in de wijk. Actief op zoek naar mensen in de wijk die mee willen in de rookvrije beweging, richting en ondersteuning geven en er een feestje van maken. Zo smeed je een netwerk van medestanders en ga je sámen op weg naar een rookvrije generatie.

Les 5. **Eigenaarschap**

Waar het bij rookvrij opgroeien in een wijk uiteindelijk om draait, is dat het thema voor steeds meer mensen gaat leven en dat deze mensen er ook voor willen gaan. Hun investeringen in rookvrij opgroeien leiden tot blijvende veranderingen.

Eigenaarschap in Haarlem Oost

We zijn trots dat een deel van onze partners rookvrij opgroeien heeft omarmd en niet meer loslaat! De toppers zijn:

- ✓ **Stichting Rebut.** Onze eerste 'Rookvrije Generatie' posters hingen voor het raam van Rebut en zij maakten samen met kunstenaars van de posterontwerpwedstrijd een succes; Rebut sprak tijdens koffie-ochtenden met ouders over roken en de nieuwe locatie is met een Rookvrije Generatie-tegel voor de deur helemaal rookvrij.
- ✓ **Speeltuin Papegaai** was op papier al rookvrij voor ons project begon. Na de renovatie werd de rookvrije speeltuin geopend. Heel veel gezinnen en kinderen kunnen hier rookvrij spelen en voor ons was er altijd ruimte om mensen te benaderen voor onderzoek of activiteiten.
- ✓ **SportSupport** heeft zich vanaf het eerste uur ingezet voor rookvrije sportterreinen. Niet alleen in Haarlem Oost, maar overal waar SportSupport komt. Een van de medewerkers coördineert de ondersteuning voor rookvrij, ook na 2019.
- ✓ **Basisschool Bernardus** ging het gesprek aan met rokende ouders voor de deur. Kinderen maakten filmpjes en tekeningen en er kwam breed draagvlak voor een rookvrije stoep. Stap voor stap hebben ze dit voor elkaar gekregen.
- ✓ Het **Verloskundig Samenwerkingsverband** heeft veel geïnvesteerd in het verbeteren van de begeleiding van rokende zwangere vrouwen en jonge ouders. Het vraagstuk is tijdens ons project helaas nauwelijks kleiner geworden. In het nieuwe project Kansrijke Start blijft roken op de agenda staan.

Eigenschappen van een rookvrij regisseur

Het project in Haarlem Oost leert ons dat een rookvrij regisseur vanuit de GGD een belangrijke bijdrage kan leveren aan het implementeren van rookvrij-beleid in een gemeente. Vooral door draagvlak voor rookvrij opgroeien te creëren, het thema bespreekbaar te maken, organisaties te ondersteunen bij het rookvrij maken van locaties en door positieve media-aandacht te genereren. Het is van belang om een groot en divers netwerk te bouwen en te onderhouden, zodat het mogelijk wordt om op meerdere vlakken tegelijk met het thema rookvrij bezig te zijn.

Het werken met en vanuit wijkbewoners was belangrijk voor ons succes. Naast een trekker in de vorm van een regisseur, kan een gezondheidswerker in de wijk laagdrempelig met bewoners werken, bijvoorbeeld in de rol van ervaringsdeskundigen of ambassadeurs. Voor het op gang houden van de rookvrije beweging is het creëren van eigenaarschap bij andere organisaties in de wijk van belang. Een rookvrij regisseur kan niet zonder experimenteerruimte, een werkbudget en inbedding in een team. Ook inzet vanuit de gemeentelijke organisatie is nodig om het thema rookvrij opgroeien te ondersteunen via bijvoorbeeld subsidiebeleid en omgevingsmaatregelen.

Een dergelijke werkwijze vormt een intensief traject, dat veel tijd kost en van een rookvrij regisseur geregeld vraagt om zich buiten de eigen comfort-zone te begeven, waarvoor lef nodig is.

De rookvrij regisseur merkte dat het werkt om met creativiteit en een positieve instelling te zoeken naar verschillende ingangen en verbindingen en het te blijven proberen.

Inzicht: Voorlopige resultaten van Jeugdmonitor 2019 wijzen erop dat het werken aan rookvrij opgroeien in Haarlem Oost nog steeds hard nodig is: 40% van de middelbare scholieren groeit op in een huis waar gerookt wordt, tegen 26% in heel Haarlem. Het aantal is wel lager dan in 2013 (was 46% in Oost en 31% in heel Haarlem).

De stoppen-met-roken coach: "Je hebt veel doorzetttingsvermogen nodig, want het is tegen de wind in behangen"

Wat vinden wijkbewoners van al die aandacht voor rookvrij opgroeien?

We onderzochten deze vraag via een digitale vragenlijst bij een deel van het GGD-panel en via een veldonderzoek met papieren vragenlijsten. In totaal deden er 462 ouders aan het onderzoek mee, waarvan 192 uit Haarlem Oost.

Ouders zijn over het algemeen positief over het feit dat er steeds meer locaties in Haarlem rookvrij worden. Ouders in Haarlem-Oost merkten vaker op dat er aandacht was voor rookvrij opgroeien in de wijk en op de school van hun kind, dan ouders in de rest van Haarlem. Ook zeiden ouders in Haarlem Oost vaker dat het onderwerp rookvrij opgroeien met hen besproken was en dat er aandacht was voor stoppen met roken in de wijk. De conclusie is dat er veel draagvlak in de wijk is voor het rookvrij opgroeien van kinderen. En ook voor het rookvrij maken van nóg meer plaatsen in de wijk. En dat vinden ouders die roken ook. Er is een [factsheet](#) gemaakt over dit onderzoek.

We vonden het opvallend dat de extra aandacht voor rookvrij opgroeien niet tegen ons is gaan werken. Integendeel, het werd gewaardeerd.

Een ervaringsdeskundige: "Jullie hebben meer bereikt dan ik van tevoren ooit had kunnen bedenken"

Colofon

Uitgave

GGD Kennemerland
Januari 2020

Contactpersoon

Lida Samson
lsamson@ggdkennerland.nl

Fotografie

Jeffrey Koper
Frank Penders